

комунікації й способи їх адаптації заслуговують на окреме мовознавче та культурологічне дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костина А. В. Массовая культура : аспекты понимания / А. В. Костина // Знание. Понимание. Умение. – № 1. – 2006. – С. 28–35.
2. Лалл Дж. Мас-медіа, комунікація, культура. Глобальний підхід / Джеймс Лалл. – К. : Вид-во “К.І.С.”, 2002. – 264 с.
3. Різун В. В. Теорія масової комунікації / Володимир Володимирович Різун. – К. : ВЦ “Просвіта”, 2008. – 260 с.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / Александр Давидович Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
5. Brogan D. W. The Problem of High Culture and Mass Culture / D. W. Brogan // Literary taste, culture and mass communication. Culture and mass culture. – V. I. – Cambridge : CUP, 1983. – P. 194.
6. Gans H. J. Popular Culture and High Culture. An Analysis and Evaluation of Taste / Herbert J. Gans. – N. Y : Basic Books, 1974. – 248 p.
7. Nida A. E. Toward a Science of Translating / Eugene Albert Nida. – Leiden : EJ Brill, 1964. – 331 p.

ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНІСТЬ У ЛІНГВІСТИЦІ: ВІД МОВИ ДО ПЕРЕКЛАДУ

ТЕРЕХОВА С. І.

Київський національний лінгвістичний університет

У сучасному зіставному мовознавстві і перекладознавстві все більше уваги дослідники приділяють багатоаспектному, комплексному методу дослідження. Це насамперед зумовлено, з одного боку, парадигмальністю і типологічністю сучасного мовознавства, як зазначає О. С. Кубрякова [5, с. 4–14], а з іншого боку, тим, що мова, як і переклад, є предметом дослідження багатьох наукових галузей. Мовні одиниці (вони ж виступають і одиницями перекладу) регулярно актуалізуються в мовленні носіїв, проте правильне сприйняття, визначення і розуміння мовних одиниць та одиниць перекладу (особливо на міжмовному рівні) нерідко призводить до непорозумінь у процесі комунікації, як правло, через їх національно-культурну специфіку. Тим не менш, уникати їх можна шляхом долучення елементів поліпарадигмального аналізу до перекладацького і передперекладацького аналізу текстів. Саме цим зумовлюється актуальність поставленої у статті проблеми.

Мета статті – охарактеризувати головні етапи формування поліпарадигмального підходу в мовознавстві і показати можливості його застосування у перекладознавчих студіях.

Завдання:

– проаналізувати передсилання, оформлення та сучасний стан комплексного (поліпарадигмального) дослідження матеріалу лінгвістичного і перекладацького аналізу;

– схарактеризувати можливості й перспективи його застосування у передперекладацькому і перекладацькому аналізі текстів.

До нашого часу дослідження генези і витоків комплексного (поліпарадигмального) підходу спеціально не проводилися в межах загального мовознавства та перекладознавства. Окремі роботи присвячено поліпарадигмальному вивченню лексичних одиниць російської та деяких інших європейських мов (див. праці О. А. Бурукіної, О. О. Головка, Т. В. Іскіної, М. А. Кобозевої, Є. Л. Морозової, О. В. Суравікіної, М. В. Холоділової та ін.). Деякі з них присвячено поліпарадигмальному аналізу текстового матеріалу (О. О. Головка, Є. Л. Морозова), інші виконано на основі лексико-семантичних (Т. В. Іскіна, О. В. Суравікіна, М. В. Холоділова та ін.) або лексико-граматичних та функціонально-семантичних репрезентацій (С. І. Терехова), як на матеріалі одної мови (О. А. Бурукіна, Т. В. Іскіна, Є. Л. Морозова, О. В. Суравікіна, М. В. Холоділова та ін.), так і декількох мов у порівнянні (С. І. Терехова). Разом із тим лише розпочато вивчення комунікативних, прагматичних та когнітивних особливостей мовного матеріалу (О. С. Кубрякова, М. А. Кобозева та ін.), зовсім новим є зіставне вивчення мовних одиниць і категорій в аспекті поліпарадигмальності (С. І. Терехова), лише розпочато вивчення поліпарадигмальності у перекладі (О. О. Головка), на матеріалі діалектизмів (О. В. Суравікіна), синергійності аббревіацій (Т. В. Іскіна). Проте немає єдиної точки зору дослідників щодо визначення сутності поліпарадигмального аналізу: всі науковці погоджуються з тим, що поліпарадигмальне дослідження є комплексним і багатоаспектним, однак що становить етапи і – ширше – методикку аналізу, а також які парадигми слід долучати в межах поліпарадигмального дослідження – ці питання ще потребують додаткового аналізу, ретельного опрацювання та уніфікації.

Протягом другої половини ХХ ст. дослідники намагалися застосувати різні варіанти комплексного підходу до вивчення мови і перекладу. Так, у повоєнні роки викорисовувався комплексний підхід для навчання іноземних мов. У 70-80-х рр. ХХ ст. актуально впроваджувався *міждисциплінарний підхід*, у межах якого було залучено дані позалінгвістичних наукових галузей для вивчення проблематики мовознавства. Міждисциплінарний підхід дозволив залучити найновіші методи, методики і методологію суміжних наукових знань для проведення лінгвістичного аналізу. Фактично це виразилося у використанні позамовних наукових знань як фонових, допоміжних. Провідними стають антропологічний, когнітивний і прагматичний напрями лінгвістики. З іншого боку, це дозволило поновити розробки з математичної лінгвістики, переглянути лінгвофілософські парадигми, поширити гендерний аналіз мовного матеріалу як своєрідний вияв особових відношень і комунікативної поведінки носіїв мов, пов'язаний з психолінгвістичними характеристиками мовної особистості, визначити фактори впливу на формування індивідуальних понять, особливо персонального когнітивного впливу, референційної прозорості / непрозорості

висловлення, дослідити етнолінгвістичні особливості часу, темпоральний компонент інтонації діалектної мови, культурологічні основи формування понять / концептів та ін.

Такі дослідження прагнули системності, всеосяжності вивчення об'єкту дослідження. Тому від них невдовзі відбрунькувався більш відомий і практично застосований напрям – *системний підхід*. Майже водночас був упроваджений інший різновид комплексних досліджень (не лише в межах науки про мову і переклад) – *триангуляційний опис* [2, с. 3–4] і згодом – *триангуляційний підхід* [1, с. 106–109], або *триангуляція*, у межах якого дослідники прагнули залучення трьох або декількох методів дослідження як комплексного засобу одержання більш точних і достовірних емпіричних результатів [3, с. 507–520]. Проте на цьому наукові пошуки в напрямі розвитку комплексних методик наукового аналізу не припинялися. Недоліком попередніх різновидів комплексного наукового дослідження була певна розгалуженість, невизначеність чіткої процедури аналізу в їхніх межах. Тому в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. набуває розвитку *трансдисциплінарність* як “спосіб розширення наукового світогляду”, який полягає в розгляді певного явища поза межами одної обраної наукової парадигми [14]. Унаслідок цього все більше почали залучати *міждисциплінарний підхід*, специфіка якого полягає в тому, що він дозволяє переносити методи дослідження безпосередньо з однієї наукової галузі в іншу. Таке перенесення методів зумовлено наявністю ізоморфізму досліджуваних предметів [14]. На відміну від нього *мультидисциплінарний* (або *полідисциплінарний*) *підхід*, заснований на узагальненому вивченні предмету дослідження, у відношенні до якого окремі дисциплінарні предмети аналізу залучають у якості частин. При цьому, як правило, не відбувається перенесення методів дослідження з однієї наукової галузі в іншу [14].

Мультидисциплінарний підхід знайшов застосування передусім у роботі експертних груп. Йому надають перевагу за необхідності вирішення певної дисциплінарної проблеми за умови залучення значної кількості відомих факторів, які є предметом дослідження інших дисциплін. Завдяки такій властивості, як свідчать наукові розробки, сучасні наукові галузі та їхні так звані “міждисциплінарні доповнення” суттєво розширили своє практичне значення і наблизилися до необхідної повноти і різнобічності наукового аналізу. Проте в мультидисциплінарних дослідженнях інтерпретація одержаних дисциплінарних результатів відбувається з позиції “провідної” дисципліни. Тому мультидисциплінарний підхід сприяє накопиченню дисциплінарних і міждисциплінарних знань, але він не є ефективним для встановлення загальних закономірностей та механізмів їх взаємодії всередині предмету дослідження. Практичне значення мультидисциплінарного підходу досить велике; його нерідко дорівнюють або ототожнюють із трансдисциплінарним підходом. Однак трансдисциплінарний системний підхід послуговується лише знаннями, які були сформовані й накопичені дисциплінарними, міждисциплінарними та мультидисциплінарними (полідисциплінарними) підходами [14].

Отже, як справедливо відзначає І. В. Гороф'янюк, сучасні комплексні методики аналізу свідчать про те, що “при всій різноманітності напрямів

наукової думки в сучасному мовознавстві простежуються дві глобальні взаємозумовлені тенденції: експансіонізм та антропоцентризм. Перша тенденція виражається у формуванні комплексного міждисциплінарного підходу до лінгвістичних досліджень. Другу можна охарактеризувати як спрямування на всебічне вивчення проблеми “людина в мові” [4, с. 1].

На межі ХХ–ХХІ ст. все більше дослідників у межах екстралінгвістичних і лінгвістичних студій звертають увагу на необхідність формування певної чітко окресленої методики і процедури комплексного аналізу. Як наслідок у цей час з’являються різні варіанти методики *поліпарадигмального аналізу* в межах відповідного комплексного *підходу*. Прототип сучасного поліпарадигмального підходу можна бачити і в науковій методології другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., у якій широко залучався міждисциплінарний аналіз. Однак не слід ототожнювати поняття “комплексний підхід” і “поліпарадигмальний підхід”: поліпарадигмальний підхід завжди є комплексним, проте комплексний підхід не обов’язково передбачає поліпарадигмальне дослідження. Так, наприклад, М. В. Холоділова [12, с. 3–7] пропонує в межах поліпарадигмального підходу поєднувати діахронічний і синхронічний підходи. Проте, на нашу думку, для аналізу мовного матеріалу значно важливішим є розробити методологію, яка могла б застосовуватися як в синхронії, так і в діахронії. Така методика має включати в себе концептуальний (поняттєвий), власне мовний і асоціативний рівні аналізу, і, відповідно, апелювати до когнітивної, лексико-граматичної, функціонально-семантичної та психолінгвістичної парадигм [9; 10; 11, с. 227–232].

На межі ХХ–ХХІ ст. на основі типологічності і парадигмальності сучасних наукових студій у межах інтегральної парадигми (див. праці К. Уїлберга [13], О. С. Кубрякової [5, с. 4–14], О. В. Суравікіної [8, с. 9]) поступово оформлюється поліпарадигмальний підхід, який швидко поширюється з технічних і точних наукових галузей у лінгвістику, а потім – у перекладознавство. Видається дещо дивним такий “зворотний” шлях його поширення, адже переклад і перекладознавчі дисципліни за своєю природою є поліпарадигмальними. Відтак багатоаспектність і міждисциплінарність можна вважати їх докорінними основами, егоцентричність і системоцентричність – набутими ознаками поряд із принципами координації, субординації, ідентифікації та контрадикції, субституції та взаємодії, які узгоджують унутрішньосистемні відношення в системі перекладознавства. У параметрах таксономії понять складники цієї системи є універсальними, параметричними і регулярними. З позиції логіко-філософського підходу вони категоріальні; з позиції антропоморфного підходу – це не лише біосоціальні, фізіологічні, гендерні, біовітальні, а й антропометричні, перцептивні одиниці. Згідно з так званою гуманітарною ієрархією матриця перекладу, тобто система типів, видів, способів і прийомів перекладу є соціоуніверсальними.

Отже, аналізована парадигма наукових знань нового типу дозволяє поєднувати методи і принципи аналізу системно-структурної й антропоцентричної парадигм, по-новому розглянути і використовувати у сукупності (як одиниці аналізу) вже раніше досліджені поняття, категорії, одиниці мови. У межах інтегральної парадигми найбільш перспективним

убачається використання семантичного (зокрема, функціонально-семантичного) поля як методу моделювання концептуальних структур [7].

Найважливішою галуззю перекладознавства щодо застосування аналізованого підходу слід уважати перекладацький аналіз тексту. На кожному з його етапів мають місце різні вияви поліпарадигмальності, тому вважаємо за потрібне залучати його на кожному з етапів аналізу. Так, при визначенні комунікативних і прагматичних характеристик текстів мовою оригіналу і мовою перекладу необхідно не лише констатувати факт наявності вихідних даних та супровідних матеріалів (див., наприклад, модель перекладацького аналізу тексту С. Є. Максимова [6, с. 111–112]), а й охарактеризувати детально, по-перше, міждисциплінарні зв'язки розглядової тематики, по-друге, когнітивні параметри тексту в цілому та його змісту зокрема. На етапі характеристики лексико-семантичних і граматичних засобів вираження когезії та когерентності доречно додати елементи психолінгвістичного аналізу, оскільки асоціації реалізуючи і доповнюючи лексичну семантику, значною мірою відтворюють національну специфіку менталітету носіїв мови і сприяють безпомилковому розумінню тексту в цілому та його одиниць зокрема. У межах тексту асоціації та асоціативні зв'язки також підтримують його цілісність і зв'язність. Під час аналізу лексико-стилістичних характеристик тексту, очевидно, слід додавати елементи функціонально-семантичного аналізу мовних одиниць, оскільки вони сприяють повнішому розумінню змісту тексту. На цьому етапі аналізу також важливо залучати дані міждисциплінарного підходу, оскільки текст, як правило, містить неоднорідну інформацію, репрезентовану мовними одиницями різних типів, виявляє різні міждисциплінарні зв'язки і функціональні стилі: терміни, публіцистичні кліше та ін.

Отже, поліпарадигмальний підхід є новим різновидом комплексного вивчення мовних явищ і категорій. Він спирається на традиційне розуміння парадигми як онтологічного явища, тобто сукупності (класу) мовних одиниць, які протиставлені одна одній і водночас об'єднані за наявністю в них спільної ознаки або такі, що викликають однакові асоціації. Поліпарадигмальний підхід передбачає комплексне багаторівневе дослідження мовних парадигм, яке охоплює концептуальний (логіко-семантичний), функціонально-семантичний, лексико-граматичний і психолінгвістичний аспекти аналізу із долученням мовних даних, здобутих шляхом залучення міждисциплінарного підходу. Мовні одиниці можуть досліджуватися поліпарадигмально в різних мовних парадигмах і категоріях: форми, змісту, корелятивності, рівнів, категорії впливу, означування, категорії мовлення і мислення. Такий підхід уможливорює повноцінний, об'єктивний аналіз концептуальних, мовних і асоціативних одиниць, особливо при зіставленні одноструктурних і різноструктурних мов. Подальші наукові студії щодо поліпарадигмального дослідження мовних і перекладознавчих підсистем і парадигм убачаються в залученні до такого аналізу досліджень з передперекладацького і перекладацького аналізу тексту, когнітивістики, прототипної семантики, зіставного мовознавства, функціональної семантики і функціональної граматики, психо- і соціолінгвістики, лінгвосинергетики, лінгвокультурології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкин А. Н., Костерев В. В. Триангулярные нормы в системах искусственного интеллекта / А. Н. Аверкин, В. В. Костерев // Известия Академии наук. Теория и системы управления. – 2000. – № 5. – С. 106–109.
2. Акимешин О. І. Методи та засоби зменшення обсягів даних триангуляційного опису об'єктів комп'ютерної томографії : автореф. дис. ... канд. техн. наук : спец. 05.13.05 “Комп'ютерні системи та компоненти” [Електронний ресурс] / О. І. Акимешин. – Львів, 2008. – Режим доступу : <http://www.kazedu.kz/referat/131977>.
3. Гидденс Э. Социология [Электронный ресурс] / Энтони Гидденс ; [науч. ред. В. А. Ядов ; общ. ред. Л. С. Гурьевой, Л. Н. Посилевича]. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 703 с. – Режим доступу : <http://voluntary.ru/dictionary/577/word/trianguljacija>.
4. Гороф'янюк І. В. Гендерні відношення в ботанічній лексиці (на матеріалі центральноподільських говірок) [Електронний ресурс] / І. В. Гороф'янюк. – 2009. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/dlgum/2009_8/7.htm
5. Кубрякова Е. С. Понятие “парадигма” в лингвистике : Введение / Е. С. Кубрякова // Парадигмы научного знания в современной лингвистике : [сб. науч. тр.]. – М. : ИНИОН РАН, 2006. – С. 4–14.
6. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (українська та англійська мови) : [навчальний посібник] / Сергій Євгенович Максимов. – К. : Ленвіт, 2007. – 163 с.
7. Проблема парадигмы научного знания: антропоцентрическая парадигма, полипарадигмальный подход к языку [Электронный ресурс] // Литература как наука : портал по изучению и анализу языков. – 2012. – Режим доступа : <http://литература.com.ua/1-1-problema-paradigmy-nauchnogo-znaniya-antropocentri cheskaya-paradigma-poliparadigmalnyj-podход-k-yazyku/>
8. Суравикина Е. В. Концептуализация погоды в народной речи Среднего Прииртышья : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Е. В. Суравикина. – Омск, 2011. – 23 с.
9. Терехова С. І. Система орієнтаційних координат у мові і мовленні (на матеріалі української, російської та англійської мов) : [монографія] / Світлана Іванівна Терехова. – К. : КНЛУ, 2007. – 400 с.
10. Терехова С. І. Полипарадигмальный подход в современной лингвистической типологии / С. И. Терехова // Beiträge der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav XIII). – München ; N. Y. ; Washington, 2011. – Bd. 14. – S. 227–232.
11. Терехова С. І. Типи референції в системі просторових, часових та особових координат (на матеріалі української, російської та англійської мов) : [монографія] / Світлана Іванівна Терехова. — К. : КСУ ; ТОВ “Альфа Реклама”, 2010. – 340 с.
12. Холодилова М. В. Лексика русской лесопильной промышленности : полипарадигмальный подход : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Холодилова Марина Владимировна. – Красноярск, 2008. – 344 с.
13. Wilber K. E. The Integral Vision : A Very Short Introduction to the Revolutionary Integral Approach to Life, God, the Universe, and Everything / Kenneth Earl Wilber. – Romulus, MI, U.S.A : Shambhala Pubns, 2007. – 224 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

14. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/>

ТОПОНІМИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ (на прикладі перекладів творів Юрія Андруховича)

ТКАЧІВСЬКА М. Р.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Власні назви – це система лексичного кодування індивідуумів, предметів тощо з метою їх розрізнення і розпізнання з поміж інших предметів та індивідуумів.

Відтворення власних назв є одним із найважливіших завдань перекладознавчих майстерень, оскільки вони містять у собі перенесення із мови в мову, код маркування нації і її культури. Пропоновані перекладацькі стандарти стосовно власних назв завжди піддаються коректурам, не завжди виправданому редагуванню та суб'єктивному трактуванню трансляторної тактики. Кожна із таких тактик є обґрунтованою і не завжди належить до усталених. Це стосується ономастичного корпусу в цілому, а також топонімів, які зазнали впливу російської мови і мають різні варіанти відтворення. Наприклад, *Kyiw, Kyiv, Kiev* та ін.

Проблеми дослідження ономастики в перекладознавстві не залишається поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. А. Г. Гудманян, Р. П. Зорівчак, В. Г. Костомаров, Л. С. Бархударов, П. Г. Зеленський, А. В. Суперанська, Д. І. Єрмолович, В. А. Ніконов, А. М. Фітерман, Т. Г. Левицька, І. П. Литвин та інші вивчали питання відтворення топонімів.

Напрацювання цих та багатьох інших вчених не вичерпують питання потреби дослідження ономастикону та вказують на можливі напрямки його подальшого опрацювання. Одним із таких напрямків є відтворення топонімів в інших мовах, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою нашої розвідки є аналіз відтворення топонімів на позначення населених пунктів у німецькомовних перекладах прозових творів Ю. Андруховича.

Завдання:

– проаналізувати німецькомовні переклади творів Ю. Андруховича на предмет виявлення топонімів;

– розглянути способи відтворення топонімів на позначення міст.

Існують різні підходи стосовно вибору інструментарію для відтворення власних назв, у тому числі топонімів. З метою збереження національного маркування власних назв при використанні іншої алфавітної системи В. С. Виноградов, С. Влахов та С. Флорін виділяють такі способи їх перекладу як транскрипція, транслітерація та переклад [3].

Одним із найважливіших завдань перекладача є збереження національного колориту топонімікону, вияв творчої індивідуальності при вирішенні деяких питань у виборі способів відтворення топонімів. Важливу роль тут відіграє